

Kukučina «Mišo», je ves posvečen slovenskemu šolstvu v sedanji Julijski Krajini. Ferdo Kleinmayr opisuje «Slovenske ljudske šole v tržaški okolici od l. 1868. do konca» kot nadaljevanje svojega sestavka v IV. Zborniku «Ljudsko šolstvo tržaške okolice v svojih početkih do l. 1868.» Predočuje po uradnih virih usode slovenskih šol na tisti točki slovenskih tal, kjer se je avstrijski germanizem rval za premoč s tržaškim magistratnim italijanštvom, dokler ni to po vojni strlo slovenskega šolstva do poslednjega drobca. Spretno je uporabljeno bogato statistično gradivo. Zanimive podrobnosti pričajo, da je pisatelj krepko sodeloval pri razvoju tega šolstva in je bil nato neprostovoljna priča njegovega povojnega uničevanja.

Lavo Čermelj je očrtal «Strokovno šolstvo v Trstu» v zgodovinskem in statističnem oziru, in sicer slovensko trgovsko šolo, trgovsko in obrtno nadaljevalno šolo, mrtvorojeno obrtno šolo in združne tečaje. Jedrnat, zgoščeni članek je mogel tako sestaviti le mož, ki je sam prav do konca posvečal svoje moči vsem tem učnim napravam. Isti pisatelj je objavil članek «Realka v Idriji» s podatki o tej šoli od l. 1901. do njene odprave in do zadnjih njenih ostankov v Vidmu, ki je tako prišel v zgodovino slovenskega šolstva kakor Pilat v vero. V zvezi z realko se omenjajo nekateri srednješolski poizkusi, ki pričajo, da Italija nekaj časa ni prav vedela, kako bi se otresla obveznosti, ki si jo je sama naložila s slovesno obljubo, nalepljeno leta 1919. po vseh zidovih v slovenskem delu Julijske Krajine: «Italija, velika država svobode, vam da iste državne pravice kakor vsem drugim svojim državljanom, vam da šole v vašem jeziku, več kakor vam jih je dala Avstrija.» Šele minister Gentile je pokazal najkrajšo pot iz te zagate.

Forojuliensis riše «Goriško šolsko društvo šolski dom» in podaja pregled slovenskega šolstva v Gorici od otroških vrteev in ljudskih šol do obrtnih in do pripravnic za srednje šole. Vse to široko razvejičeno kulturno snovanje je pokopala Gentilejeva šolska reforma; v šolskem letu 1925/1926 ni bilo v Gorici nobenega slovenskega razreda več. — Pisatelj —i— je napisal «Doneske k zgodovini slovenske gimnazije v Gorici». Ta zavod je bil prva čisto slovenska taka šola, pa tudi prva žrtev novih razmer, ker se po vojni ni več odprla. Članek v marsičem dopolnjuje Čermeljevega o idrijski realki, ko govori o raznih italijanskih poizkusih za kak nadomestek.

Ob tem zborniku občuti človek posebno jasno, koliko požrtvovalnosti in truda skromnih, često nepoznanih kulturnih delavcev je bilo treba, da se je vse to zgradilo, in kaj smo utrpeli s tem, da so nemili valovi zagnili te naše cvetoče gredice. Važnost tega zvezka za slovensko kulturno zgodovino moramo prav posebej podčrtati. Snov še zmerom ni vsa zbrana. Želeti bi bilo, da bi se dosedanja slika z objavo nadaljnjih člankov izpopolnila. P a s t u š k i n.

Miloš Gjuric, Problemi filozofije kulture. Izdanje knjižarnice Rajkovića i Čukovića. Beograd 1929. Str. 180 v 8° (ciril.).

Filozofija kulture, ki si je pridobila v novejšem času, zlasti po spisih O. Spenglerja, B. Russella, N. Berdjajeva in drugih, presenetljivo popularnost, je pri nas še malo znana. Nje težnja, da spozna zmisel hitoričnega dogajanja, zariše našemu času njegov metafizični obraz, dožene večnostne toke v minljivem prelivanju časa, izmeri iz zornega kota večnosti intenziteto in globino današnjih miselnih in kulturnotvornih sil, ta težnja, ki se tolikanj oddaljuje suhoparnemu akademstvu sistematičnega filozofiranja, je najbolj v skladu z notranjimi potrebami sodobnega zbezanega Evropeca. Popularna nasprotja med tehniko in duhovno kulturo, propad številnih starih vrednot in vznikanje novih, revolucijsko kričavih smeri, konflikti med «modrostjo Vzhoda in zna-

njem Zahoda», boj med kaosom in redom, dramatsko napeti spor med intelektualnim in čustvenim svetom — vse to pretresa v naših dneh mnoge duhove, vzpodbuja k filozofiranju, neti v dojemljivih ljudeh nov nemir, ki se po svoji psihični dinamiki še najbolj približuje večnim vrelcem religioznih in umetnostnih emocij. Filozofija kulture odgovarja na vse drhtljaje tega nemira; nje domena, ki obsega i tečaje fantazije i tečaj logičnega, matematičnega razuma, daje sodobnemu človeku največ prostora za razmah; v nji veje svoboden veter osebnosti in njenih neskončnih step ne ovirajo ostre konstrukcije racionalistične sistematike.

Potreba po doumetju zmisla zgodovinskih procesov in bistva kulture je bila posebno močna v ruskem duhovnem svetu, kjer je prehajala bolj kot kje drugod celo v umetniške umotvore. V zadnjem času opažamo tudi na področju srbske filozofije jačje valovanje v smeri k tem tajnostnim obalam, ki privlačijo z magnetično silo intuicije. Avtor zgornjega spisa dr. Miloš Gjurić je najizrazitejši zastopnik srbske filozofije kulture. Preden je dovršil «Probleme filozofije kulture», svojo doktorsko tezo na zagrebškem vseučilišču, je izdal več filozofskih spisov, ki so vsi prežeti z njegovo osebnostjo in vsi priprava za sintezo, ki jo predstavlja ta knjiga. Brez dvoma je na M. Gjurića že zgodaj vplivala ruska filozofija, podprta z opojnostjo, ki nam jo daje ruska umetnost; njegov temperament, ki v njem ni težko opaziti patosa rojenega umetnika, izživljajočega se v sferi intelekta, je prepeljal njegovo filozofsko hotenje mimo in preko raznih sistemov racionalistične filozofije k Bergsonu, odtod pa daleč nazaj k Plotinu in Platonu in še dalje k predsokratskim mislecem. V svojih zgodnjih spisih «Vidovdanska Etika» in «Smrt majke Jugovića» je Miloš Gjurić izvršil zanimive, čeprav dokaj problematične poizkuse, da izlušči iz srbskega narodnega pesništva filozofsko jedro slovanskega svetovnega in življenskega nazora. Od nadaljnjih Gjurićevih spisov omenjamo «Filozofijo panhumanizma» (Beograd 1922), studijo «Racionalizam u savremenoj nemačkoj filozofiji» (B. 1928) z zanimivo kritiko racionalistične filozofije ter knjigo doneskov k filozofiji slovanske kulture «Pred slovenskim vidicima» (B. 1928). Že ti spisi pričujejo, da imamo v Milošu Gjuriću originalno filozofsko osebnost, ki združuje v sebi — kakor Nietzsche — vidovitost umetnika z intelektualno silo misleca. Njegov antiracionalizem je značilen za sodobno srbsko miselnost, tem bolj, ker ni osamljen in ker vpliva tudi na širše kroge (nemara se baš pod Gjurićevim vplivom vse češče omenja v beograjski javnosti sicer krivo pojmovana potreba duhovne usmerjenosti na Vzhod in izolacije pred Zahodom). Za mlado slovansko filozofijo sploh pa je še posebej značilna romantična barvitost Gjurićevega idealizma.

Knjigo «Problemi filozofije kulture» je razdelil pisec na pet delov. V prvem razpravlja o problemu kulture ko problemu subjekta in objekta, v drugem o sodobni duhovni krizi, v tretjem o novem dialektu filozofiranja, v četrtem o etosu in tehniki v organiteti kulture in v petem o kulturi kot mostu med življenjem in večnostjo. Gjurić zastopa nasproti logičarski sistemomaniji metalogično spoznanje in vidi kakor R. Müller Freinfels v filozofiji plod karakterja, temperamenta in naturela. Filozofiranje mu je dinamično; nazor, ki jih sprejema, potekajo iz intuicije, se krešejo ob doživljajih in se prekvašajo z osebnostjo ter slednjič preoblikujejo v simbole. Gjurić skuša v svoji analizi problemov filozofije kulture dokazati vzroke današnje kulturne krize; vidi jih v razcepljenosti njenih funkcij, v njeni neorganski razmetanosti, ki jo je zakrivil racionalizem, v njenem sporu z življenjem. Nasproti obstoječemu razkroju stavi Gjurić prav kakor ruski filozofi duhovno celovitost, življensko

polnost, pravilen harmoničen odnos med vsemi kulturnimi funkcijami: skratka kulturno organičnost. Njegov formalni ideal je heraklitovska agonalna harmonija. Vse posamezne kulturne zone: religija, morala, umetnost, filozofija, znanost in prakcija morajo vzlic svojim polarnostim in nasprotjem zveneti kot poedini toni v veliki konsonanci. Zato zametuje avtokratijo enega samega činitelja naše zavesti in zahteva «polno pansinergijo elementov celote.» Ratio je samo lupina, ki obdaja naše duhovne sile; skorja ne sme nikdar ovirati drevesa v njegovi naradni rasti. Zato je treba moderno miselnost infiltrirati z novo vitaliteto. Sodobne filozofske discipline in teorije so premalo v zvezi z življenjem, a nobena ne more živeti zase, marveč vsaka predstavlja posamezna vrata v stovrate Tebe filozofije. Zato je treba spoznanje zliti s celoto in prožeti z ognjem erosa. Filozofija mora dajati poleg umstvenih analiz tudi smer volji, ustrezati potrebam srca in duše. Filozofija kulture skušaj ustvariti ravnovesje in sintezo med znanstveno filozofijo in filozofijo življenja, ki sta obe sami zase preveč enostranski. Človeka je treba zopet nasloniti k pratlom življenja, k vrelcem vseh tajn, a to znači, da naglašamo poleg logike tudi logos, poleg abstraktnih zakonov tudi tvorno vsebino, poleg pojmov tudi entelehijo in zmisel, poleg matematičnosti dialektičnega procesa tudi svobodno tvorno iniciativo. Kazalci naše poti kažejo k vsečloveku. To sintezo med kulturo modrosti (Vzhod) in kulturo znanstvenosti (Zahod) pa ima po svojem zgodovinskem poslanstvu ustvariti slovanska duhovna celota.

Gjurićeva knjiga, sicer zavesten plod izrazite individualnosti, ki se ji pozna skoraj na vsaki strani, je objektivno pomenljiv prispevek k antejskemu boju za tajno življenja, kakor ga vodi slovansko, zlasti rusko mišljenje s temnimi kozmičnimi silami. V nji je subjektivno živo pobarvan, a s skrbno izbranim gradivom stare in moderne filozofije vseh, posebno pa orientalskih narodov podprt pogled na vesoljni kaos življenja, ki se pokorno podreja človeškemu duhu, da ustvari iz njega veliko sintezo življenja in Misli. Čeprav so Gjurićevi «Problemi filozofije kulture» metodično-znanstveno delo, ki je šlo kot doktorska disertacija skozi strogo rešeto katedrske filozofije, so vendar vsakemu mislečemu človeku, ki obvladuje terminologijo, silno mikavno in uprav prijetno čtivo, ne glede na to, koliko se strinja z avtorjevimi končnimi sklepi. Po načinu pisanja me Gjurić spominja češkega filozofa Tomaša Trnke, ki se v svoji obsežni filozofski trilogiji «Hledam tajemstvu života» bavi z istimi problemi kot Gjurić.

B. Borko.

K R O N I K A

Ivo Vojnović. 30. avgusta je umrl v Beogradu dramatik in pripovednik Ivo conte Vojnović. Kakor gospar Lukše v njegovi «Dubrovački trilogiji», je mogel tudi Ivo Vojnović ob koncu življenja utrujeno in resignirano zamahniti z roko in reči: «A sad!... ho'mo spat». Umrl je v 72. letu po daljši bolezni, slep in naveličan. Njegove ostanke so prepeljali v Dubrovnik in jih pokopali na Mihajlu, starem pokopališču izumirajoče «vlastele»; hotel je ostati med svojimi, pod cipresami rojstnega mesta. Tako se je tudi s smrtjo potrdila in zapečatila Vojnovićeva nerazdružljiva vez z Dubrovnikom. Zakaj Vojnovića, kakršen se nam je razodel v svojih spisih, si ne moremo misliti brez naših «hrvatskih Aten»; on ni največji dubrovniški pesnik za Gundulićem samo po motivih, marveč je tipičen Dubrovčan tudi po svojem duhovnem obrazu, po načinu, kako je zrl na svet. Biti duševno Dubrovčan pomeni koreniniti v tradicijah